

پلاک سنگی نویافته از آتشکده سرمسجد، مسجد سلیمان

کورش ایزدمهر^۱، زیبا صالحی فرگنی^۲، ایوب سلطانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۶

چکیده

وضعیت پیچیده هنر الیمایی، به واسطه تلفیق سنت‌های کهن بومی با عناصر هنر هلنی، موجب شده است نتوان هنر الیمایی و به‌طور خاص نگاره‌کندها و پیکره‌تراشی‌های آن را از نظر تکنیک اجرایی، فحوا و درون‌مایه‌های فرهنگی، به‌صورت عام با هنر پارسی هم‌تراز دانست یا در قالب یک طیف محتوایی و فنی دسته‌بندی کرد. تأثیرات اعتقادی به‌جامانده از بین‌النهرین و ایلام، گرتبه‌داری‌هایی از آیین میتراپی و زرتشتی، و درهم‌آمیختگی آن‌ها با هنر هلنی، نشانگر بستری باز برای پذیرش، بدعت‌گذاری و ترویج آزادانه و مقبولانه باورها در تمامی ابعاد زیستی جامعه الیمایی است. در این میان، کشف روزافزون مدارک و شواهد با خاستگاه‌های غیر بومی، بر گشودگی فرهنگی، اعتقادی و اجتماعی آنان دلالت دارد. این پژوهش با بهره‌گیری از روش سنجش تطبیقی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. نقش برجسته (پلاک) نویافته سرمسجد مسجد سلیمان، همچون بسیاری از آثار نگاره‌سنگی دیگر، به‌شکل مخدوش و شکسته به‌دست آمده است. با توجه به شباهت شخصیت سمت راست تصویر به تنگ بتان شیمبار و تندیس هرکول در مسجد سلیمان، احتمال می‌رود این پلاک متعلق به سده اول تا دوم میلادی باشد. در خصوص مفهوم این نقش برجسته نیز می‌توان گفت که مرد برهنه، نمایانگر شخصیتی الهی است که به احتمال زیاد، همان هراکلس، خدای یونانی، باشد. از این‌رو، می‌توان آن را نشانه‌ای از ادای احترام یک فرد الیمایی به خدای هراکلس دانست.

کلید واژگان: الیمایی، مسجد سلیمان، سرمسجد، نقش برجسته، هرکول.

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد تاریخ ایران باستان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ایران.

^۲ دانش‌آموخته کارشناس ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه مازندران، ایران.

^۳ دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، گروه تاریخ و باستان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Newly Discovered Stone Plaque from the Sar-Masjed Fire Temple, Masjed Soleyman

Kourosh Izadmehr¹, Ziba Salehi Fargani², Ayoub Soltani³

1 –M.A. in Ancient History of Iran, Islamic Azad University, Shushtar Branch, Iran.

2 –M.A. in Archaeology, University of Mazandaran, Iran.

3– Ph.D. Candidate in Archaeology, Department of History and Archaeology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Abstract

The complex state of Elymaean art, resulting from a fusion of ancient indigenous traditions with Hellenistic art, has practically made it difficult to generalize Elymaean art—especially its reliefs and sculptures—in terms of execution techniques, content, and cultural themes to Parthian art in general or to categorize it within a unified technical and thematic spectrum. The religious influences inherited from Mesopotamia and Elam, along with borrowings from Mithraism and Zoroastrianism, blended with Hellenistic art, reveal a context of acceptance, innovation, and free and widespread promotion across all aspects of Elymaean life. Meanwhile, the increasing discovery of evidence with non-native origins points to the openness of their religious, cultural, and social contexts. This study has been conducted using a comparative evaluation method and is based on library sources. The newly discovered bas-relief (plaque) from Sar-Masjed in Masjed Soleyman, like many other rock carvings, has been found damaged and broken. Due to the similarity of the figure on the right side of the image to Tang-e-Batan Shimbar and the statue of Heracles in Masjed Soleyman, this plaque may be dated to the 1st-2nd centuries CE. Regarding its meaning, the nude male figure likely represents a divine character, possibly the Greek god Heracles. Thus, it reflects an Elymaean individual's act of reverence toward the god Heracles.

Keywords: Elymaean, Masjed Soleyman, Sar-Masjed, Relief, Heracles.

References

- شیخ بیکلو اسلام، بابک، یوسفی، فاطمه (۱۳۹۴). نگاهی به اماکن آیینی الیمایی در مسجدسلیمان: نیایشگاه کله زرین. باستان‌شناسی ایران، ۵(۱)، ۳۳-۲۰.
- Mohammadifar, Y., Fazel, L., & Hemati-Azandaryani, E. (2021). Survey and Analysis of the Mir Abad-e Emam Qoli: Newly Discovered Fire Temple from Sassanid Era in Rigan-Kerman Province. *pazhoheshha-ye Bastan shenasi Iran*, 11(28), 93-109.
- Curtis, V. S. (1994). More Parthian Finds from Ancient Elymais in South-western Iran. *Iranica Antiqua*, 29, 201.
- Invernizzi, A. (1998). Elymaeans, Seleucids, and the Hung-e Azhdar relief. *Mesopotamia*, 33, 219-259.
- Koch, Y. (2016). Mithraic Art: A Search for Unpublished and Unidentified Monuments. Ares, the University of Virginia.
- Mehrkiyan, J. (1997). The Elymaian Rock-Carving of Shaivand, Izeh. *Iran*, 35(1), 67-72.
- Roy, P. (2013). Un nouveau relief de Mithra tauroctone. *Pallas. Revue d'études antiques*, (90), 63-74.
- Salimi, A., & Salimi, A. Y. (2015). Mithraism and its roles on the formation of ritual architecture. *International Journal of Scientific Research*, 4(2), 21-24.
- Salaris, D., & Dan, R. (2023). Exploring the archaeology and significance of Masjed-e Soleyman: a reassessment of the Elymaean Temple and its socio-cultural context in southwestern Iran. *Isimu: Revista sobre Oriente Próximo y Egipto en la antigüedad*, (26), 157-186.
- Salaris, D. (2023). The Equestrian Relief of Hung-e Azhdar: A Historical Memory for the Dynastic Lineages of Elymais. *Iran*, 61(1), 36-58.
- Salaris, D. (2014). *Space and rite in Elymais: Considerations on Elymaean religious Architecture and rock reliefs during the Arsacid Period* (Master's thesis, University of Sydney).